

Nederland toonaangevend in geboorteregeling en laat moederschap

Gidsland of buitenbeentje?

De recente ontwikkelingen in Scandinavië rond relatie- en gezinsvorming worden vaak beschouwd als voorboden van soortgelijke ontwikkelingen in Nederland. Sommige demografische kenmerken worden echter sterk bepaald door regionale tradities. In enkele opzichten is Nederland binnen Europa waarschijnlijk eerder gidsland dan buitenbeentje.

Voor een buitenlandse demograaf weerspiegelt de opbouw en samenstelling van de Nederlandse bevolking het beeld dat zij ook anderszins van Nederlanders hebben, namelijk dat van een volk met een comfortabel leventje, benijdenswaardig verschoond van al te grote problemen. Het land geniet een hoge levensstandaard en betrekkelijk geringe sociale verschillen. Het heeft geen expansiedrift, voorlopig zelfs niet richting Noordzee, en het hoeft zich evenmin zorgen te maken over provincies of minderheden die zich willen afscheiden.

Homogeniteit

Nederland heeft lange tijd een grote mate van homogeniteit gekend, zoals alleen in enkele kleinere landen, zoals Denemarken, kon worden aangetroffen. Dit zorgde ervoor dat ook de demografische situatie zich in rustig vaarwater bevond. Evenals de grotere Europese landen is het in de afgelopen decennia echter een toevluchtsoord geworden voor groeiende minderheidsgroeperingen en moet het het hoofd bieden aan een nieuwe culturele en demografische diversiteit.

Weinig winst in levensverwachting

Wat betreft levensverwachting bevindt Nederland zich in de Europese middenmoot, met ruim 75 jaar voor mannen en bijna 81 jaar voor vrouwen. Hetzelfde geldt voor de zuigelingensterfte, op het niveau van ruim vijf sterfgevallen in het eerste levensjaar per duizend levendgeboren kinderen. Een halve eeuw geleden bekleedde Nederland wat betreft levensverwachting en zuigelingensterfte nog een vooraanstaande positie, maar inmiddels is er sprake van statistische middelmatigheid. Na Denemarken heeft Nederland de geringste winst in levensverwachting geboekt. In 1975 waren de sterftcijfers voor mannen van middelbare leeftijd zelfs hoger dan in 1950. Inmiddels zijn deze sterftcijfers weer gedaald, maar Nederland laat niet de verrassende en indrukwekkende sterftedaling zien onder de alleroudsten (85 jaar of ouder) die zich sinds de jaren tachtig in de meeste andere Europese landen heeft voltrokken.

Anders dan men wellicht zou verwachten zijn de sociaal-economische verschillen in sterfte ongeveer gelijk aan die in het Verenigd Koninkrijk. Het klassenverschil met betrekking tot gezondheid is bovendien nog opvallender dan dat met betrekking tot sterfte: mensen met een hoge sociaal-economische sta-

tus leven gemiddeld twaalf jaar langer in goede gezondheid dan mensen met een lage sociaal-economische status.

Doordat vrouwen later zijn gaan roken dan mannen, wordt nu ook het effect daarvan zichtbaar. Onlangs berichtte het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu dat de levensverwachting van Nederlandse vrouwen zelfs iets onder het Europese gemiddelde is gezakt. Binnen de Europese Unie roken Nederlandse en Deense vrouwen het meest.

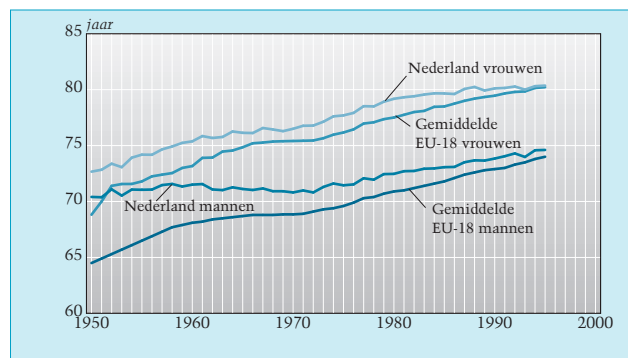
Het feit dat de zuigelingensterfte in Nederland iets hoger is dan in de buurlanden heeft vooral te maken met de hogere leeftijd van de moeder bij de geboorte en de aanwezigheid van relatief veel allochtone moeders. Tijdens de zwangerschap rookt bovendien nog ruim twintig procent van de vrouwen, een percentage dat hoger is dan in de meeste andere landen.

Goede geboorteregeling

Tot de jaren zeventig lag het gemiddeld kindertal van de Nederlandse vrouw ruim boven het Europees gemiddelde. Rond die tijd zette een snelle vruchtbaarheidsdaling in, die symptomatisch was voor de grondige maatschappelijke herstructurering die toen plaatsvond. De toename van het ongehuwd samenwonen heeft echter maar weinig invloed gehad op het vruchtbaarheidscijfer. In feite blijft het echtelijk vruchtbaarheidscijfer in Nederland naar Europese maatstaven vrij hoog (1,29, hoger zelfs dan de totale vruchtbaarheid in Zuid-Europa).

Nederland lijkt het probleem van ongewenste zwangerschappen, waaronder sommige andere landen nog steeds gebukt gaan, grotendeels onder de knie te hebben. Het heeft ook het laagste

Levensverwachting bij geboorte

percentage tienergeboorten ter wereld (vijf per duizend 15- tot 20-jarigen). Dit niveau is slechts een derde van het op zich al lage gemiddelde voor de achttien Europese landen, en de helft van dat van de continentale buurlanden. Het enige (in dit opzicht) vergelijkbare land is Zwitserland, een land dat ongeveer even 'voorbehoedzaam' is als Nederland.

De uitzonderlijkheid van tienergeboorten is al lange tijd kenmerkend voor Nederland. In 1950 was het vruchtbaarheidscijfer van meisjes in de leeftijdsgroep 15 tot 20 jaar al verreweg het laagste in Europa, met ruim twaalf geboorten per duizend meisjes, en dit is steeds zo gebleven.

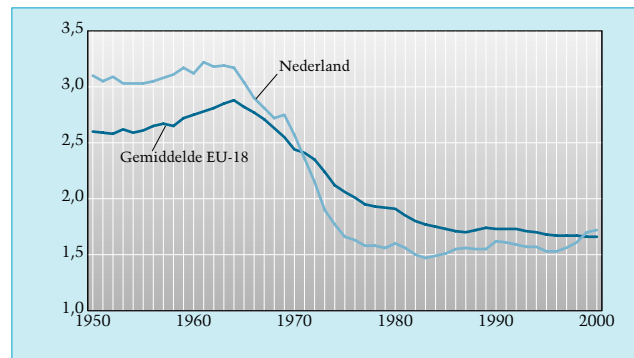
Veel oudere moeders

Nederlandse moeders zijn, als ze hun eerste kind krijgen, ouder dan in elk ander land. De ontwikkeling die tot deze hoge leeftijden heeft geleid, begon in de jaren zeventig. Tot die tijd viel

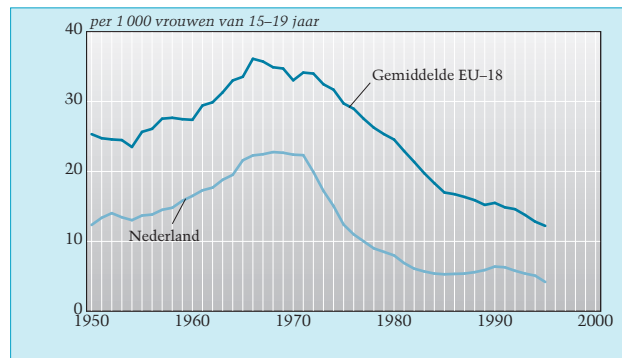
Nederland eerder op door zijn hoge vruchtbaarheid op *alle* leeftijden. Tegen het eind van de jaren tachtig lag de gemiddelde leeftijd bij eerste geboorte al anderhalf jaar boven het Europees gemiddelde. Sindsdien heeft Nederland deze hoge positie in het klassement van oudere moeders behouden. Het moederschap ligt nu enkele jaren boven de optimale gemiddelde leeftijd, met betrekking tot de gezondheid van zowel moeder als kind. De moedersterfte is vooralsnog zeer laag, maar de licht oplopende zuigelingensterfte trekt steeds meer de aandacht.

Uiteraard is het mogelijk om laat aan kinderen te beginnen en uiteindelijk toch een groot gezin te hebben, als het uitstel tenminste niet al te lang duurt. Tweede en ook derde kinderen zijn in Nederland tamelijk gewoon, anders dan bijvoorbeeld in Italië, waar de gezinsomvang aanzienlijk minder variatie vertoont. Het geboortecijfer onder 35- tot 40-jarige vrouwen is in Nederland nu tweeënhalve keer zo hoog als twintig jaar geleden, en

Totaal vruchtbaarheidscijfer

Geboorten

zelfs nog vijftig procent hoger dan het huidige geboortecijfer onder 20- tot 25-jarige vrouwen.

Jeugdiger bevolking

Dankzij het tot voor enkele decennia aanhoudend relatief hoge geboortecijfer heeft Nederland nu een jeugdiger bevolking dan zijn burens. In de afgelopen eeuw lag de bevolkingsgroei ver boven het Europees gemiddelde. Het aantal mensen nam met een factor drie toe, en het aantal huishoudens met een factor zes. Meer 'gemiddelde' landen als Duitsland en het Verenigd Koninkrijk groeiden met 70 procent. België kreeg met een toename van slechts 50 procent een demografische achterstand ten opzichte van Nederland.

Verrassend is de hoge naoorlogse vruchtbaarheid in Nederland, gezien de toen al hoge bevolkingsdichtheid. Velen ervoeren, vooral in het begin van de jaren vijftig, hun land als vol en kansarm. In enkele jaren vertrokken grote aantallen emigranten, maar er is, over een langere periode bezien, geen sprake geweest van een omvangrijke netto emigratie zoals in andere landen in Noord- en West-Europa. Ook dit feit heeft bijgedragen aan de snelle bevolkingsgroei van Nederland.

Hoewel de publieke opinie een voortgaande sterke bevolkingsgroei niet gunstig gestemd is, hebben verschillende aangescherpte regels met betrekking tot immigratie de stroom immigranten niet kunnen indammen. In 2000 kwamen per saldo 54 duizend mensen naar Nederland, 14 duizend meer dan in het voorgaande jaar.

In het midden van de jaren negentig bedroeg de netto immigratie in Nederland 7 per duizend inwoners, rond het Europees gemiddelde: minder, per duizend inwoners, dan Duitsland, Oostenrijk en Denemarken, maar meer dan België, Zweden en het Verenigd Koninkrijk. In de afgelopen twee decennia heeft Nederland jaarlijks tussen 8 en 13 procent van de Europese instroom aan legale immigranten opgevangen, een netto toename van 657 duizend allochtonen sinds 1980.

Opvallende verschillen

In veel opzichten behoort de Nederlandse demografie dus tot de Europese doorsnee, met tamelijk gemiddelde niveaus van

geboorte en sterfte en met een immigratie die niet opvallend verschilt van die in andere Noord- en West-Europese landen. Wat betreft samenwonen, scheiden en de geboorte van buitenechtelijke kinderen loopt Nederland zeker niet voorop. Maar er zijn wel degelijk opvallende verschillen met andere Europese landen. Sommige van deze karakteristieke bevolkingskenmerken zijn erfenissen uit het verleden, zoals de tamelijk gunstige leeftijdsstructuur en de vrij hoge natuurlijke bevolkingsgroei. Met het verstrijken van de tijd zal Nederland deze positie als Europees buitenbeentje geleidelijk verliezen.

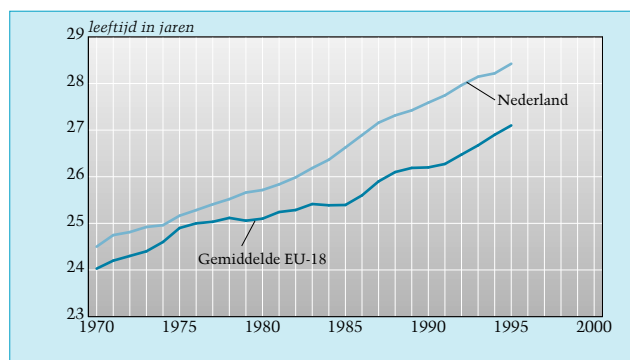
Met betrekking tot de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen en een vrijwel perfecte geboorteregeling is Nederland mogelijk een gidsland. De zeer lage frequentie van tienergeboorten zou zeer welkom zijn in andere Europese landen, en alle westerse bevolkingen lijken zich te begeven op het pad van zeer late vruchtbaarheid waarop Nederland de weg wijst. Het is nauwelijks voorstelbaar dat geboorten nog verder kunnen worden uitgesteld zonder dat een aanzienlijk deel van de vrouwen het risico loopt de doorsnee van twee kinderen niet meer te realiseren.

Betrouwbaarder gids

Mocht het werkelijk zo zijn dat Scandinavië de rest van Europa in demografisch opzicht de weg wijst, dan zal die rest van Europa, en dus ook Nederland, nog aanzienlijke gedragsveranderingen laten zien. Maar zeker is dit allerminst: demografische kenmerken kennen immers bepaalde regionale tradities. Sommige patronen die vandaag zo opvallend en karakteristiek zijn, blijken – in een minder uitgesproken vorm – al een lange geschiedenis te hebben. Zeker gezien de weerstand die katholiek Europa biedt tegen nieuwe relatievormen, zou het wel eens zo kunnen zijn dat Nederland een betrouwbaarder gids is. Misschien is het ook een gids die de weg wijst naar een meer duurzame situatie, met het oog op de materiële en immateriële investeringen waarom de huidige bevolkingsontwikkelingen vragen. ◀

David Coleman (Oxford University)

Gemiddelde leeftijd moeder bij eerste geboorte

Geboorten onder vrouwen van 30 jaar of ouder

